

**ТЕРИТОРІАЛЬНІ ДИСПРОПОРЦІЇ ФОРМУВАННЯ І
ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІЧНО АКТИВНОГО НАСЕЛЕННЯ
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

В статті проведено аналіз величини і структури економічно активного населення Хмельницької області, його просторової диверсифікації. Здійснено аналіз територіальних особливостей його розвитку і використання. Обґрунтовано шляхи розв'язання проблеми формування і використання економічно активного населення.

**TERRITORIAL DISPROPORTIONS OF FORMING AND USE ECONOMIC
OF ACTIVE POPULATION OF KHMEL'NICKOY AREA**

In the article the analysis of size and structure is conducted economic active population of the Khmel'nickoy area, him spatial diversification. The analysis of territorial features of his development and use is carried out. Grounded ways of decision of problem of forming and use economic of active population.

Ключові слова: *економічно активне населення, рівень економічної активності, зайнятості населення та безробіття, демографічна ситуація.*

Key words: *economic active population, level of economic activity, employment of population and unemployment, demographic situation.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У нинішніх умовах чинник економічно активного населення для розміщення виробництва в Україні та окремих її регіонах набув першорядного значення. Категорія економічно активне населення є для нас новою і малодослідженою.

Дослідження економічно активного населення важливе сьогодні як для формування концептуальних основ соціально-економічної політики, так і для обґрунтування шляхів вдосконалення системи охорони здоров'я, освіти, форм і

методів регулювання соціально-трудових відносин у сфері праці та зайнятості, кращого використання трудового потенціалу підприємств, установ і організацій різних форм власності і господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Питання формування економічно активного населення та його збереження вивчають такі провідні вчені як Анішина Н., Богиня Д., Данилишин Б., Куценко В., Лібанова Е., Савченко В. та ін.

Актуальність дослідження економічно активного населення як сукупності працівників полягає у забезпеченні його кращого відтворення та використання, розробці механізму, під впливом якого відбуватиметься збалансування його між регіонами та спеціальностями.

Мета статті полягає у вивченні територіальних диспропорцій формування і використання економічно активного населення Хмельницької області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап реформування та оновлення українського суспільства з його непослідовними та нерішучими кроками входження в ринкове середовище характеризується макроекономічною кризою, спадом виробництва, офіційним та прихованим безробіттям, значним погіршенням рівня життя населення держави та її окремих регіонів. Кризова соціально-економічна ситуація в країні кардинально змінює умови відтворення і функціонування людини.

Протягом останніх 20 років загальна чисельність населення Хмельницької області постійно зменшується. Проте в останні 5 років намітилась тенденція до зниження темпів падіння чисельності населення завдяки зниженню рівня смертності, а також зменшенню міграції за межі області.

На 1 жовтня 2011 р. чисельність наявного населення області, становила 1323,3 тис. осіб. Упродовж січня-вересня 2011 р. кількість жителів Хмельниччини скоротилась на 3,6 тис. осіб. Зменшення відбулось виключно за рахунок природного скорочення – 4,2 тис. осіб, водночас зафіксовано міграційний приріст населення – 0,6 тис. осіб.

Природний рух населення області в січні-вересні 2011 р. порівняно з відповідним періодом 2010 р. характеризувався зменшенням смертності при незмінному рівні народжуваності, а також суттєвим перевищенням числа померлих над кількістю живонароджених: на 100 померлих припадало 72 дитини, народжених живими. Рівень народжуваності в цілому по області становив 10,9 народжених на 1000 жителів. Цей показник значно різнився по районах та містах області: від 7,6 народжених на 1000 наявного населення у Чемеровецькому районі до 13,6 у м. Шепетівці.

Рівень смертності зменшився з 15,5 померлих на 1000 наявного населення у січні-вересні 2010 р. до 15,1 у січні-вересні 2011 р. Найвищий рівень смертності зафіксований у Ярмолинецькому районі (24,5‰), найнижчий – у м. Нетішині (5,3‰). Серед причин смерті населення області у січні–вересні 2011 р., як і у попередньому році, перше місце посідали хвороби системи кровообігу, друге – новоутворення, третє – зовнішні причини смерті.

Структура населення за віком в області досить стабільна. У цілому міське населення має менший середній вік і значно більшу частку населення працездатного віку. Також загальним є значне падіння частки чоловіків у віковій групі після 59 років, що говорить про високу смертність чоловіків, зокрема серед сільського населення.

В останні 5 років за рахунок зростання кількості народжених та зменшення кількості померлих намітилась досить стійка тенденція до поліпшення коефіцієнта природного відновлення населення з 0,51 до 0,67 у 2009 році (ці показники гірші порівняно із середніми по Україні – 0,54-0,72). Разом з тим, цього недостатньо для відновлення чисельності населення області, але невелике зростання такого коефіцієнта в останні роки свідчить про незначне поліпшення демографічної ситуації в області. За показником тривалості життя область має дещо кращу ситуацію порівняно із середніми по Україні показниками.

На основі цих даних можна припустити, що в близькій та середньостроковій перспективі демографічна ситуація в області істотно не змінюватиметься, тенденції до скорочення темпів падіння чисельності

населення та зростання прогнозованої тривалості населення збережуться, що, з одного боку, частково стабілізуватиме економічно активне населення, проте, з іншого, збільшуватиме демографічне навантаження на працездатних.

В Хмельницькій області економічно активне населення на початок 2010 р. становило 640,1 тис. осіб, в т.ч. – у працездатному віці – 576,0 тис. осіб (див. табл. 1).

Таблиця 1

Населення за економічною активністю [3]

(тис. осіб)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Економічно активне населення						
у віці 15–70 років	652,7	641,9	640,2	641,1	646,0	640,1
у працездатному віці	617,3	571,5	570,6	573,3	578,3	576,0
Зайняте населення						
у віці 15–70 років	562,9	586,0	585,0	589,1	594,4	579,0
у працездатному віці	528,4	515,6	515,4	521,3	526,7	514,9
Безробітне населення (за методологією МОП)						
у віці 15–70 років	89,8	55,9	55,2	52,0	51,6	61,1
у працездатному віці	88,9	55,9	55,2	52,0	51,6	61,1

Відповідно рівень економічної активності, зайнятості та безробіття населення області характеризувався такими невтішними показниками (див. табл. 2).

Таблиця 2

Рівень економічної активності, зайнятості населення та безробіття [5]

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Рівень економічної активності населення, відсотків до всього населення відповідної вікової групи						
у віці 15–70 років	63,0	63,4	63,4	63,7	64,6	64,6
у працездатному віці	76,4	70,6	70,5	71,2	72,2	72,3
Рівень зайнятості населення, відсотків до всього населення відповідної вікової групи						
у віці 15–70 років	54,4	57,9	57,9	58,5	59,4	58,5
у працездатному віці	65,4	63,7	63,7	64,7	65,7	64,6

Рівень безробіття населення (за методологією МОП), відсотків до економічно активного населення відповідної вікової групи						
у віці 15–70 років	13,8	8,7	8,6	8,1	8,0	9,5
у працездатному віці	14,4	9,8	9,7	9,1	8,9	10,6

З таблиці 2 видно, що рівень економічної активності у віці 15-70 рр. в 2009 р. залишився на рівні 2008 р., а в працездатному віці – зріс на 0,1%. Рівень зайнятості зменшився приблизно на 1%, а рівень безробіття невпинно зростає 9,5% проти 8,0%, причому у працездатному віці – відповідно 10,6% і 8,9%.

Найвищий рівень економічної активності був характерним для осіб віком 30-49 років, але найнижчий у молоді віком 15-24 роки та осіб пенсійного віку.

На фоні інших областей України Хмельницька область займає середнине положення (див. табл. 3).

Таблиця 3

Економічна активність населення за регіонами [3]

(у віці 15–70 років)

	2000		2005		2009		2010	
	тис.	відсотків до населення у віці 15–70 років	тис.	відсотків до населення у віці 15–70 років	тис.	відсотків до населення у віці 15–70 років	тис.	відсотків до населення у віці 15–70 років
Україна	22830,8	63,2	22280,8	62,2	22150,3	63,3	22051,6	63,7
Автономна Республіка Крим	989,8	61,2	958,7	62,2	972,2	64,4	964,7	64,5
області								
Вінницька	919,1	72,1	775,4	61,8	776,1	63,6	771,2	
Волинська	540,0	72,0	471,8	63,1	472,5	63,4	474,1	63,6
Дніпропетровська	1735,8	63,7	1665,7	61,8	1666,5	64,2	1659,6	64,9
Донецька	2383,5	63,8	2265,1	62,6	2186,9	63,2	2166,6	63,7
Житомирська	624,8	61,9	632,5	64,2	621,8	65,3	621,1	65,9
Закарпатська	569,6	62,9	592,3	64,5	582,6	63,2	582,2	63,1
Запорізька	924,4	62,7	908,3	62,4	897,2	63,8	892,6	64,3
Івано-Франківська	653,3	64,6	572,8	56,5	578,1	57,0	577,8	57,0
Київська	847,2	62,8	846,9	62,8	821,2	62,8	817,6	63,2
Кіровоградська	511,1	61,5	501,5	61,9	480,3	62,4	473,5	62,4
Луганська	1135,3	57,5	1143,2	60,1	1111,6	61,5	1094,1	61,6
Львівська	1249,5	65,2	1167,0	61,2	1185,5	62,5	1190,0	62,9
Миколаївська	586,4	61,8	595,0	63,2	590,0	64,2	586,1	64,5
Одеська	1151,3	62,1	1086,4	58,7	1115,5	61,0	1112,5	61,3
Полтавська	748,2	62,5	744,5	62,9	721,0	63,2	714,0	63,4
Рівненська	491,7	59,2	511,1	61,2	528,4	63,5	532,0	64,0
Сумська	603,5	62,6	591,2	63,0	562,3	62,5	556,2	62,7
Тернопільська	475,1	58,1	467,4	57,9	475,9	59,6	482,1	60,6
Харківська	1463,5	65,9	1388,8	62,5	1371,1	63,3	1365,2	63,9

Херсонська	556,4	62,8	548,9	63,1	538,0	64,0	534,9	64,4
Хмельницька	652,7	63,0	641,9	63,4	640,1	64,6	635,5	64,7
Черкаська	605,9	59,3	641,6	63,2	629,8	64,3	627,3	64,9
Чернівецька	354,0	53,6	401,2	60,4	415,2	62,3	418,0	62,7
Чернігівська	586,9	64,8	562,3	64,9	540,0	65,6	536,2	66,2
міста								
Київ	1333,3	66,2	1412,6	66,2	1477,5	67,5	1473,7	67,5
Севастополь	138,5	64,1	186,7	62,7	193,0	65,4	192,8	66,0

Чисельність зайнятого населення в Хмельницькій області постійно зменшується: за період з 2000 р. до 2009 р. цей показник зменшився з 426976 до 250922 осіб (-176054 особи). Причому така ж ситуація характерна і для всіх регіонів Хмельницької області (див. табл. 4).

Таблиця 4

Середньорічна кількість найманих працівників по містах і районах [4]

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
По області	426976	297849	283660	272084	267523	250922
міста						
Хмельницький	78064	71947	73251	74862	78146	74772
Кам'янець-Подільський	27938	21582	21829	22380	22910	21317
Нетішин	12409	11540	11169	11090	10888	10115
Славута	9313	6783	7210	10426	9874	8865
Старокостянтинів	4708	4321	4788	7967	7831	7186
Шепетівка	11933	10462	11129	12719	12305	11850
райони						
Білогірський	9168	6053	5396	5006	4945	4796
Віньковецький	8636	4315	3834	3462	3013	2872
Волочиський	20295	12320	11223	10771	11030	10904
Городоцький	18024	9446	7949	7320	6646	6088
Деражнянський	10145	5416	4913	4806	4515	4291
Дунаєвецький	20167	10649	9484	8481	8382	7909
Ізяславський	14511	9733	9009	8524	7736	7027
Кам'янець-Подільський	20619	11728	11176	9877	9454	8477
Красилівський	21363	14361	13007	12105	11392	10287
Летичівський	9449	5944	5391	4927	4724	4386
Новоушицький	10579	5373	4499	3978	3788	3514
Полонський	16848	11215	9245	8061	7268	6513
Славутський	11082	9179	8822	4537	3856	3585
Старокостянтинівський	15492	8897	8163	4482	4355	3891
Старосинявський	8581	4361	3976	3561	3404	3254
Теофіпольський	12490	9073	8243	7275	6691	6076
Хмельницький	14021	10212	9377	8761	8368	7850
Чемеровецький	17315	9133	7678	6726	6588	6170
Шепетівський	11945	6793	6145	3720	3621	3582
Ярмолинецький	11881	7013	6754	6260	5793	5345

В області збереглася тенденція до збільшення питомої ваги працюючих у секторі самостійної зайнятості та скорочення частки найманих працівників. Разом з тим, неформальний сектор економіки є переважаючим місцем прикладання праці для кожної другої особи з числа зайнятих сільських жителів. Проте, у міській місцевості зайнятість в даному секторі не набула суттєвого розповсюдження завдяки більш сприятливій кон'юктурі на ринку праці.

Однією з головних тенденцій сучасного ринку праці території є зменшення попиту на робочу силу, що спричинило зменшення кількості вакансій, зареєстрованих у центрах зайнятості Хмельницької області. В цілому по області у січні-лютому 2012 року у базі даних налічувалося 5,1 тис. вакансій, що на 1,9 % менше, ніж у січні-лютому 2011 року. Зменшення кількості наявних вакансій спостерігалось у 10 районах області.

Найбільша кількість вакансій була зосереджена у містах Хмельницький (17,0%) та Кам'янець-Подільський (15,0%), Шепетівському районі (10,3%).

Проблемою укомплектування вакансій, особливо для кваліфікованих працівників, залишається низький рівень запропонованої заробітної плати. Так, у 38,4% вакансій пропонувалася мінімальна заробітна плата (в середньому по Україні – у 27,5% вакансій).

У переважній більшості районів питома вага вакансій з мінімальною заробітною платою становила більше половини, а у Старосинявському, Ярмолинецькому, Новоушицькому, Деражнянському, Летичівському, Дунаєвецькому, Білогірському, Хмельницькому та Віньковецькому районах (68,1-90,5%).

Станом на 1 березня 2012 року на 1 вакансію претендували 45 осіб (по Україні – 9), що шукали роботу (станом на 1 березня 2011 року – 52 особи). При цьому, якщо у місті Хмельницький та Городоцькому районі чисельність незайнятих громадян перевищувала кількість вакансій у 15 та 18 разів відповідно, у Кам'янець-Подільському та Красилівському районах – у 99 разів, то у Дунаєвецькому районі станом на 1 березня кількість вакансій перевищувала кількість безробітних у 469 разів [6].

Висновки. Розгляд негативних тенденцій сучасних демографічних процесів в області, таких як скорочення чисельності населення, у тому числі населення працездатного віку, зниження тривалості життя і стрімке падіння народжуваності, зростання частки осіб похилого віку і зменшення чисельності працездатного населення, недосконалість державної системи охорони здоров'я, сформованої ще за радянських часів, погіршення стану здоров'я людей, що призводять до зменшення середньої тривалості життя населення, та від'ємне сальдо міграції свідчать про те, що на чисельність економічно активного населення, його якість, а також на формування кон'юнктури ринку праці насамперед впливають демографічні процеси.

Вирішенню цих проблем сприятиме реалізація системи заходів, яка охоплюватиме:

- підвищення рівня і якості життя населення;
- нормалізацію ситуації на ринку праці, у тому числі зростання рівня трудових доходів і підвищення стабільності зайнятості, створення нових робочих місць;
- поліпшення стану здоров'я населення, а також профілактику та зниження кількості професійних захворювань;
- стимулювання здорового способу життя;
- введення обов'язкового державного медичного страхування, яке б допомогло відновити, а найголовніше – зберегти здоров'я населення за рахунок регулярних профілактичних обстежень;
- створення сприятливих матеріальних і соціальних умов для народження і виховання дітей.

Одним з основних важелів політики держави у сфері формування ефективного використання економічно активного населення є підвищення в законодавчому порядку соціальних гарантій: мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму.

Хмельницька область багата на робочу силу. Проте характерними є загрозливі масштаби міграції. Щоб припинити такі негативні тенденції слід:

- стимулювати розвиток трудомістких галузей промисловості і сільського

господарства;

- зменшити навантаження на одне вільне робоче місце;
- збільшити рівень середньої заробітної плати ;
- залучати іноземних інвесторів до вкладення коштів у підприємства на території регіону;
- заходи щодо підвищення рівня якості життя населення.

Література

1. Сергієнко О. Людські ресурси України: Демографічна криза та демографічна політика //Україна: аспекти праці. – 2002. – № 5. – С. 37-42.
2. Чвертко Л. Трансформація зайнятості і ситуація на ринку праці Східного Поділля та Центрального Придніпров'я //Україна: аспекти праці. – 2007. – № 3. – С. 3-9.
3. Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr.2011/0408>
4. Доступний з: <http://www.kneu.in.ua/index>
5. Доступний з: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr.2011/0508/114.rar>
6. Доступний з: <http://www.statbrd.ic.km.ua/ukr/index.htm>